

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Дипломна робота

Магістра

з теми: **«Особливості соціально-правового захисту дітей
від насильства в сім'ї»**

Виконав студент Sz1-М 18 групи
спеціальності 232

Соціальне забезпечення

Ковальчук Ярослав Леонідович

Керівник:

Опалюк О.М., кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи

Рецензент:

Вержиховська О.М., кандидат
педагогічних наук, доцент кафедри
психолого – медико – педагогічних
основ корекційної роботи

Кам'янець-Подільський – 2019 року

Зміст

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи вивчення проблеми соціально-правового захисту дітей від насильства	
1.1. Сутність, причини та наслідки явища насильства над дітьми.....	8
1.2. Нормативно-правова база захисту дітей від насильства	14
1.3. Повноваження державних структур, установ та організацій, які надають допомогу постраждалим від домашнього насильства.....	25
Висновки до розділу.....	33
РОЗДІЛ 2. Соціально-педагогічна робота з дітьми, які постраждали від насильства	
2.1.Зміст соціально-профілактичної роботи, щодо жорстокого поводження з дітьми.....	34
2.2.Розробка методики, виявлення дітей-жертв насильства.....	39
Висновки до розділу.....	45
РОЗДІЛ 3. Апробація методики виявлення дітей, які постраждали від насильства	
3.1. Критерії виявлення дітей-жертв насильства.....	46
3.2. Методичні рекомендації соціальним працівникам і педагогам у сфері соціально-правового захисту дітей при наданні допомоги постраждалим від домашнього насильства.....	48
Висновки до розділу.....	84
Загальні висновки.....	91
Список використаних джерел.....	95
Додатки.....	99
Додаток А. Анкета на виявлення випадків жорстокого поводження з дітьми.....	99
Додаток Б. Модифікована методика Рене Жиля.....	101
Додаток В. Анкета з проблем моралі і сімейних стосунків. Карта особистості дитини	106
Додаток Г. Дослідження міжособистісних стосунків в експериментальній і контрольній групі.....	112

Вступ

Жорстоке поводження з дітьми визнано однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини у світі. Без подолання цього згубного явища не можливо створити умови для повноцінного розвитку дитини, реалізації її особистості. Проблема насильства над дітьми свідчить про необхідність ретельного вивчення й розробки профілактичних заходів спрямованих на її вирішення, оскільки діти є найнезахищенішою, найуразливішою й майже повністю залежною від дорослих частиною суспільства.

Захист дітей від жорстокості, попередження злочинів проти них є надзвичайно важливим, соціально значущим і актуальним завданням, вирішення якого носить міждисциплінарний характер. У діяльність щодо припинення насильства повинні залучатися працівники правоохоронної системи, органів опіки та піклування, представники соціальної та педагогічної спільнот, співробітники медичної і психологічної служб. Однак, найчастіше зусилля зі створення ефективної системи профілактики та припинення насильства щодо дітей, надання допомоги жертвам жорстокого поводження розбиваються через перешкоди, з-поміж: відомча обмеженість і міжвідомча роз'єднаність, суб'єктивізм у виборі недержавних організацій для співпраці, відсутність єдиних методичних і системних підходів в організації профілактичної роботи; ігнорування профілактичної спрямованості в роботі з дітьми і сім'єю; відсутність законодавчих норм і правозастосовної практики щодо захисту і реабілітації жертв, що посилюється правовою неписьемністю і недовірою населення до правоохоронних органів, низькими матеріальними статками, що не дозволяють звертатися за кваліфікованою юридичною допомогою; несформованістю у педагогічних, поліцейських, соціальних, медичних працівників навичок спілкування з жертвою, що веде до приховування або замовчування фактів насильства, особливо за відсутності особистої зацікавленості дорослого в покаранні кривдника і реабілітації постраждалого від домашнього насильства; відсутність ефективно діючої і доцільно організованої реабілітаційної системи.

Проблема ускладнюється ще й тим, що значна частина постраждалих від насильства - вихідці з неблагополучних верств або «діти вулиці», в долях яких мало хто зацікавлений. Іноді діти оплачують власним стражданням і навіть життям батьківську потребу в самоствердженні, прагненні дорослих влаштувати

особисте життя, стають заручниками п'яних батьків і постійно роздратованих матерів.

Розв'язати проблему насильства щодо неповнолітніх можна тільки у разі спільної роботи педагогів, батьків і всіх дорослих, які так чи інакше причетні до виховання дітей. Метою роботи щодо нівелювання наслідків насильства є не заміна або усунення батьків, які не в змозі нести відповідальність за виховання своїх дітей, а допомога сім'ї у відновленні або формуванні здатності до названої діяльності.

Не оминула ця проблема і Україну. Наша країна, як і більшість країн світу, переживає негативні соціальні процеси, які супроводжуються значними кризовими змінами у суспільстві. Одним із таких явищ є насильство.

Насильством наповнені різні сфери людського буття: політичне, економічне, духовне та сімейно-побутове. Воно має вираження у війнах, убивствах, знеціненні життя, пануванні таких явищ як антигуманність, агресія, жорстокість. Війни, заколоти, революції, страти, терор стали ледве не нормою життя людей.

Загострення конфлікту на Близькому Сході, проблеми біженців і збільшення випадків смертності в результаті терористичних інцидентів, сприяє тому, що наша планета стає менш мирною.

Міжнародний дослідницький центр «Інститут економіки і миру» опублікував рейтинг країн та держав із найбільшими проявами насильства за 2016 рік. Глобальний індекс миру виміряли для 163 країн, використавши 23 кількісних і якісних показників. Найбільш мирною у світі країною визначено Ісландію, друге місце займає Данія, Австралія - на третьому місці.

Із 11 країн світу з високим рівнем безпеки, 9 знаходяться в Європі. Індекс у черговий раз визначив Європу самим мирним регіоном світу. Проте, і ця частина світу не застрахована від війни - Англія, Франція, Бельгія та інші країни активно беруть участь у зовнішньому конфлікті на Близькому Сході і зіштовхуються із зростаючою загрозою міжнародного тероризму.

Україна в 2016 році нарівні з Сирією, Південним Суданом, Єменом, Іраком, Афганістаном, Сомалі та іншими попала в десятку найбільш небезпечних країн світу (8-е місце) і зайняла 156 місце в загальному рейтингу мирних країн та держав із найбільшими проявами насильства за 2016 рік.

Насильство є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Зазвичай, найбільше страждають від насильства жінки, діти та люди похилого віку. Найпоширенішим і найбільш складним для протидії є домашнє насильство. Насильство в сім'ї або родині притаманне для багатьох держав,

незважаючи на їх позитивні здобутки у законодавчій, політичній та практичній сферах.

За статистикою, яку оприлюднили під час голосування за Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами насильства у сім'ї або є їхніми вимушеними учасниками, а майже 70% жінок піддаються різним формам знущань і принижень. Щорічно близько 1500 жінок, і ця тенденція збільшується за останні три роки, помирають від рук власних чоловіків. Діти скривджених матерів у 6 разів схильніші до суїциду, а 50% - до зловживань наркотиками. Майже 100% матерів, які зазнали насильства, народили хворих дітей - переважно з неврозами, заїканням, енурезами, церебральним паралічем, порушенням психіки.

Домашнє насильство в Україні - причина 100 тисяч днів госпіталізації, 30 тисяч звернень до відділів травматології, 40 тисяч викликів лікарів. Водночас, лише 10% постраждалих звертаються за допомогою. Адже донині багато хто вважає такі стосунки «нормальними».

Розрахунки, проведені Інститутом демографії і соціальних досліджень на замовлення Фонду народонаселення ООН, говорять про те, що щорічно 1,1 млн українок стикаються з фізичною та сексуальною агресією в сім'ї, і більшість з них мовчать.

За статистикою Всесвітньої організації охорони здоров'я, 38 % вбивств жінок у світі - справа рук їх партнерів. У деяких країнах ця цифра наближається до 70%. Одна з чотирьох жінок земної кулі упродовж усього життя страждає від сексуального насильства.

7 січня 2018 р. набув чинності Закон України № 2229-VIII «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

У контексті викладеної проблеми надзвичайно актуальною є соціально-правовий захист дитини від насильства і жорстокого поводження в сім'ї.

Враховуючи актуальність проблеми та зважаючи на недостатню дослідженість проблеми у сучасних умовах розвитку суспільства, обрано тему наукової роботи: **«Особливості соціально-правового захисту дітей від насильства в сім'ї».**

Мета дослідження - теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність розробленої методики виявлення дітей-жертв насильства в сім'ї для їх подальшого соціально-правового захисту від жорстокого поводження з ними.

Завдання дослідження:

- 1.Розкрити сутність, причини та наслідки явища насильства над дітьми.
- 2.Окреслити загальну нормативно-правову базу захисту дитини від насильства.
- 3.Охарактеризувати зміст повноваження державних структур, установ та організацій, які надають допомогу постраждалим від домашнього насильства
- 4.Розробити методику виявлення дітей-жертв насильства.
- 5.Визначити критерії виявлення дітей-жертв насильства.
- 6.За допомогою емпіричного дослідження виявити ефективність розробленої методики виявлення дітей-жертв насильства.
- 7.Розробити методичні рекомендації соціальним працівникам і вчителям у сфері соціально-правового захисту дітей від насильства.

Об'єктом дослідження є соціально-педагогічна робота у сфері соціально-правового захисту.

Предметом дослідження є методи і методики соціально-педагогічної роботи у сфері соціально-правового захисту дітей від насильства в сім'ї.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети, перевірки гіпотези використано загальнонаукові методи теоретичного рівня (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних та емпіричних даних), методи емпіричного дослідження (соціометрія, анкетування, тестування, спостереження, бесіда, аналіз документів, соціальна паспортизація).

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в узагальненні нормативно-правової бази соціально-правового захисту дітей від насильства, в сім'ї розкритті змісту соціально-профілактичної роботи щодо жорстокого

поводження з дітьми та напрямів роботи закладів, в яких здійснюється реабілітація дітей-жертв насильницьких дій.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що підготовлено методичні рекомендації для студентів педагогічних навчальних закладів, соціальних педагогів, психологів, вчителів школи.

Експериментальна база дослідження проводилося у навчально-виховному комплексі №15 м. Кам'янець-Подільського.

Апробація роботи. Основні результати магістерської роботи обговорювались на студентській науково-практичній конференції у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Публікації. Робота висвітлена у статті.

Структура дослідження: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Жорстоке поводження з дітьми набуло поширення і стало глобальною проблемою. В основі жорстокого поводження з дитиною лежить нерозуміння цінності дитини, відсутність системи демократичних цінностей, які визначають модель сімейного життя і родинного виховання в конкретній сім'ї.

Наслідки такого поводження з дитиною є досить тяжкими, як в фізичному, так і в психологічному плані і нерідко є летальними. Проблема жорстокого ставлення до дітей є міждисциплінарною проблемою, яка потребує комплексних зусиль соціальних, медичних спеціалістів, психологів, юристів тощо.

2. Про соціальний захист дитини можна говорити у двох аспектах. У широкому розумінні соціальний захист передбачає гарантію основних прав, зафіксованих у Конвенції ООН про права дитини. У вузькому розумінні це означає створення умов для вільного розвитку духовних та фізичних сил дитини, пробудження її активності. Соціальна захищеність не має вікових рамок. Але чим менше дитина, тим більше вона потребує захисту.

Жорстоке поводження з дітьми, нехтування їхніми інтересами не лише завдає непоправної шкоди їх фізичному здоров'ю, але й тягне за собою важкі психічні та соціальні наслідки. У більшості дітей-жертв насильства з'являються серйозні відхилення в психічному, фізичному розвитку, в емоційній сфері.

Кількість дітей, які потрапили в біду, не зменшується, а навпаки, збільшується. На жаль в Україні сьогодні таке явище, як насильство в сім'ї та кривдництво дітей, не завжди стоять у центрі уваги громадськості. Це не від зменшення таких явищ, а затемнення їх тими подіями, які привертають до себе більше уваги у соціополітичному житті країни.

2. Соціально-профілактична робота щодо жорстокого поводження з дітьми має три рівні: первинна профілактика, вторинна і третинна.

- первинна (як загальна просвіта населення з приводу цього явища):

- вторинна (цілеспрямована робота з окремими групами дорослих і дітей з метою зміни ставлення до поводження з дітьми, формування життєвих умінь та навичок у дорослих та дітей);
- третинна (реабілітація постраждалих від жорстокого поводження та корекція тих, хто чинить насильство).

Основними методами соціальної роботи з дітьми можна назвати такі, на наш погляд: соціально-психологічні, спрямовані на внутрішній світ дитини, які передбачають певну корекцію його системи цінностей і орієнтацій; соціально-педагогічні, які дають можливість підвищити освітній і інтелектуальний рівень дитини, сформувати адекватну оточуючим його умовам систему ціннісних орієнтацій і уявлень; соціально-медичні, які призначені для надання дитині своєчасної і необхідної медичної допомоги; соціально-правові, що включають в себе певні процедури і операції, які дозволяють привести процес життєдіяльності дитини відповідно до існуючих норм закону; соціально-економічні, які спрямовані на вирішення проблем матеріального благополуччя дитини; соціально-групові, що дозволяють соціальному працівникові і іншим спеціалістам вести роботу з соціальним оточенням дитини.

При проведенні профілактики жорстокого поводження з дітьми в сім'ї слід враховувати травматичний досвід батьків у дитинстві, відсутність чітких цілей як у вихованні дітей, так і стосовно власного майбутнього, перевага деструктивних партнерів спілкування в сім'ї, відсутність навичок конструктивної взаємодії, внутрішньо-особистісні порушення дитини.

Але, на жаль, незважаючи на певні позитивні зрушення у розв'язанні проблеми насильства, механізм соціально-правового захисту потерпілих від насильства залишається недосконалим: не вистачає відповідних закладів для надання допомоги потерпілим та спеціально підготовлених фахівців у сфері запобігання насильству, неефективною є система раннього виявлення випадків насильства в родині. Недостатньо ефективною також є система санкцій, що застосовуються щодо осіб, які вчиняють насильство в сім'ї.

3. Проведення інформаційно-рольового тренінгу в поєднанні з описаною вище методикою виявлення дітей, що постраждали від насильства, в даній вибірці виявились значно ефективнішими за методичний матеріал констатувального дослідження. Значно підвищились не лише кількісні показники, а й якісні, в тому розумінні, що запропонована нами методика дає можливість проаналізувати певні особистісні аспекти, дозволяє оперувати додатковою інформацією та більш глибоко дослідити міжособистісні відносини підлітка. Попередньо проведений інформаційно-рольовий тренінг підвищує ефективність методики, в комплексі вони підтверджують висунуту на початку роботи гіпотезу про ефективність соціально-профілактичної та реабілітаційної роботи з жертвами насильства за умови своєчасного їх виявлення за допомогою розробленої нами методики вияву дітей, які стали жертвами жорстокого поводження та проведення інформаційно-рольового тренінгу в аспекті протидії насильству.

4. Соціальний працівник повинен сприяти поширенню серед сімей знань та інформації про соціальні та сімейні стосунки, ранньому виявленню потенційно конфліктних ситуацій та вирішенню міжособистісних та внутрішньосімейних конфліктів, виявляти факт жорстокого поводження з дитиною в сім'ї; допомагати, піклуватись та давати поради різним сторонам, причетним до випадків насильства в сім'ї, проводити для цього соціальні розслідування та приймати заходи щодо попередження випадків жорстокого поводження з дітьми, займатись стосовно цього явища профілактичною роботою, на трьох рівнях, як вже зазначалось вище. Соціальний педагог має володіти необхідним переліком правових знань, щоб мати змогу допомагати у вигляді консультацій своїм клієнтам.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати деякі пропозиції щодо вдосконалення соціально-правового захисту дітей від насильства:

- систематично проводити курси ознайомлення педагогічних працівників із питаннями соціально-правового захисту дітей-жертв насильства і підвищення їх правової культури;

- соціальним працівникам, психологам, учителям, вихователям та іншим педагогічним працівникам використовувати методичні рекомендації щодо соціально-правового захисту дітей від насильства.
- соціальним працівникам проводити сучасні методи і методики: Форум-театри; Мозковий штурм; Робота в малих групах ; Печа-куча; Аналіз правових ситуацій ; Дискусії, дискусійні платформи; Дебати; Рольові ігри; Відеолекторії ; Виставки плакатів, фоторобіт, конкурси малюнків, соціальних роликів, арт-інсталяції, марафони листів дітей до батьків, за темами: «Мій улюблений світ - без насильства», «Життя без загроз», «Я проти насилля», «Світ без насильства», «Права дитини в малюнках»; Флешмоби; Воркшопи; Ток-шоу; Прес-конференції; Переговори; Мікрофон; Бібліомікси; Каравани історій з проблеми насильства; Квести; Тематичні просвітницькі тижні; Велнес-тренінги; Геокешинг; Коворкінг ; Флешбеки; Шкільні медіації, медіації однолітків; Методичні брифінги; Круглі столи, семінарські заняття, конференції, за темами: «Обери життя без насильства і агресії» «Робота «Гарячої лінії» з питань протидії насильства»; Соціальні диктанти з творчими завданнями - унікальні заходи, призначення яких дослідити рівень правової грамотності учасників; Організація консультативних пунктів.

Досліджувана проблема багатоаспектна і не може бути вичерпана даною дипломною роботою. Багато питань чекають подальшого вивчення і вирішення. Зокрема: вивчення особливостей соціально-правового захисту дітей від сексуального насильства, незаконного використання дитячої праці, купівлі-продажу дитини тощо; а також потребує розробки окремих методик для роботи з такими категоріями дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асанова Н. К. Жестокое обращение с детьми: основные методологические вопросы, практические и правовые аспекты / Н. К. Асанова // Руководство по предупреждению насилия над детьми / Под ред. Н. К. Асановой. - М. : ВЛАДОС, 1997. С. 16-45.
2. Воронцова Т. В. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа) [Електронний ресурс] / Т. В. Воронцова, В. С. Пономаренко та ін. - К.: Алатон, Режим доступу 2017.: <https://drive.google.com/drive/folders/0Bzt9FAqrQ9WcLXZwZVIJaFBCS3c>.
3. Глобальне опитування про булінг [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.unicef.org/ukraine/ukr/info_graphicbullying-upd.pdf.
4. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-19 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
5. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21 серпня 2001 року №2558-III [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
6. Запобігання та протидія насильству в сім'ї : методичні рекомендації для соціальних працівників. - К. : ДЦССМ, 2004. 192 с.
7. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства / Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілютіна. - К. : Комітет сприяння захисту прав дітей, 2003. С. 203.
8. Методичні рекомендації щодо надання психосоціальної допомоги особам, постраждалим від гендерно зумовленого насильства Департаменту соціального захисту населення Запорізької обласної державної адміністрації. КЗ «Запорізький обласний центр соціально-психологічної допомоги» Запорізької ОДА. - Запоріжжя, 2016. С.34-35.
9. Методичні рекомендації щодо організації роботи дільничних інспекторів міліції з протидії насильству в сім'ї/Укладачі: Запорожцев А.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М., Заброра Д.Г., Басиста І.В.. - Київ, 2010. 172 с.
10. Мірошніченко А. В. Насильство в сім'ї [Електронний ресурс] /А. В. Мірошніченко // Правова освіта. Сайт Головного управління юстиції у

Кіровоградській області. - Режим доступу:
http://pravovaosvita.ucoz.ua/publ/nasilstvo_v_sim_39_ii/1-1-0-13.

11. Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю / Сумська обл. універс. наук. б-ка ; уклад. Т. І. Касьяненко, Ж. П. Швачко - Суми, 2017. 33 с.
12. Підготовлено за матеріалами МБФ «Альянс громадського здоров'я»/«Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток». - Київ, 2017. 35с.
13. Попередження домашнього насильства. Навчальний посібник для консультантів «Гарячих ліній»/ Упорядники: Краснова О.В., Калашник О.А. - Київ, 2016. 90 с.
14. Предотвращение насилия в образовательных учреждениях. Методическое пособие для педагогических работников /Л.А. Глазырина, М.А. Костенко; под ред. Т.А. Епомяна. - М. 2015. 190 с.
15. Психосоціальна допомога в роботі з кризовою особистістю : навчальний посібник / наук. ред. та керівник проблем. групи - Л. М. Вольнова. - К. , 2012. 275 с.
16. Конвенція про права дитини ООН : Конвенція від 20 листопада 1989 р., №44/25 [Електронний ресурс] // Сайт "Електронні дані і програми". – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
17. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Пояснювальна доповідь. Стамбул (Туреччина) 11.V.2011 : Конвенція від 11 травня 2011 р. [Електронний документ] // Режим доступу : <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680093d9e>.
18. Кодекс України про адміністративні правопорушення (вибрані статті) : Кодекс України від 7 грудня 2000 р., №8073-Х [Електронний ресурс] // Сайт "Електронні дані і програми". – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> ; станом на 12 жовтня 2016 р.
19. Кримінальний Кодекс України (вибрані статті) : Кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] // Сайт "Електронні дані і програми". – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> ; станом на 12 жовтня 2016 р.

- 20.Стромило А. П. Насильство над дітьми та його наслідки / А. П. Стромило, С. А. Мукомел // Вісник Черкаського університету. Науковий журнал. - 2010. - № 121. - С. 140-143.
- 21.Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс] // Сайт "Електронні дані і програми". – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> ; станом на 12 жовтня 2016 р.
- 22.Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001р., №2402-III : Законодавство України [Електронний ресурс] // Сайт "Електронні дані і програми". – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> ; станом на 12 жовтня 2016 р.
- 23.Про попередження насильства в сім'ї [Електронний ресурс] : Закон України від 15 листопада 2001р. №2789-III // Сайт "Електронні дані і програми". – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2789-14> ; станом на 12 жовтня 2016 р.
- 24.Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення : Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2014 № 564/836/945/577 [Електронний ресурс] // Сайт "Електронні дані і програми". – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1105-14> ; станом на 12 жовтня 2016 р.
- 25.Алексеєнко Т. Ф. Умови сучасного сімейного виховання : науково-методичний посібник / Т. Ф. Алексеєнко. – К. : ІЗМН 2000. – 223 с.
- 26.Запобігання насильству в сім'ї : метод. посібн. для працівників міліції / [Проценко Т.О., Логвиненко О.І., Багаденко І.П. та ін.] ; МВС України, Держ. НДІ. – К. : Тютюкін, 2011. – 91 с.
- 27.Конвенція ООН про права дитини, переказана дитиною [Електронний ресурс] // Права дитини : посібник для журналістів. – К., 2002. – Режим доступу : http://arhiv.orthodoxy.org.ua/uk/interesnye_stati/2009/07/09/25200.html.
- 28.Максимова Н. Позитивний клімат у сім'ї як запорука успішного формування особистості дитини / Н. Максимова, Л. Порох // Рідна школа. – 2013. – № 3. – С. 44–49.

29. Мэри Эллен Вилсон – дівочка, с которой началась защита детей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pics.ru/meri-ellen-vilson-devochka-s-kotoroj-nachalas-zashhita-detej>.
30. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання : навчально-методичний посібник [для курсантів вищих навчальних закладів МВС України] / уклад. : Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. К., 2012. 246 с.
31. Савельєва Н.М. Основи соціально-правового захисту особистості : навчальний посібник [для студентів спеціальності “Соціальна педагогіка”] / Н. М. Савельєва. – Полтава : ПДПУ, 2008. 268 с.
32. Смагін І.І. Соціально-правовий захист дитинства : навчально-практичний посібник / авт.-уклад. Смагін І.І., Арешонков В.Ю., Смагіна Т.М. – Житомир : Полісся, 2011. 344 с.
33. Судовий розгляд справ, пов'язаних із вчиненням насильства в сім'ї в Україні : проблеми відповідності міжнародним стандартам та шляхи вдосконалення : науково-практичний посібник / [Євсюкова М.В., Христова Г.О., Шаповалова О.А. та ін.] / за заг. ред. Шаповалової О.А., Павлиш С.О. – К. : ТОВ "Компанія "Ваїте", 2011. 198 с.
34. Христова Г. Освітній курс "Розгляд судами справ, пов'язаних з насильством в сім'ї" : методичний посібник / автор і упорядн. Г.Христова. – К. : ТОВ "Компанія "ВАІТЕ", 2011. 86 с.
35. Шиман В.І. Основні фактори та шляхи подолання жорстокого поводження з дітьми / В. І. Шиман // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції ; ДНУ ім. Олеся Гончара. – 2013. – Вип. №4. С. 127–132.
36. Юрків Я.І. Сутність та зміст соціального феномену «насильство в сім'ї» // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». - Випуск 27. С. 234.
37. ЮНЕСКО. Как остановить насилие в школе. Пособие для учителей. - 2011 г. Режим доступа: <http://www.unesco.org/education>.
38. Як реагувати на випадки насильства в сім'ї. Для адвокатів, юристів та фахівців центрів/бюро безоплатної правової допомоги//ГО «Ла Страда-Україна», Київський регіональний центр безоплатної правової допомоги, Програма Агенства США з міжнародного розвитку (USAID). - Київ, 2015, 24с.